

ОДЕСЬКА НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ

ВІНОКУРОВА Лідія Валеріївна

УДК 340.142:321(477)

**СУДОВА ВЛАДА У ВЗАЄМОДІЇ
ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА
ТА ДЕРЖАВИ**

Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Національному інституті стратегічних досліджень при Президентіві України, м. Київ

Науковий керівник: доктор філософських наук, професор
СТЕПИКО Михайло Тимофійович,
Національний інститут стратегічних досліджень,
вчений секретар.

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
СІЛЕНКО Алла Олексіївна,
Одеська національна академія зв'язку
ім.О.С.Попова, проректор з навчальної
та виховної роботи;

кандидат політичних наук, доцент
ТКАЧУК Юлія Вікторівна,
Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К.Д.Ушинського,
доцент кафедри політичних наук.

Захист відбудеться 4 грудня 2009 року о 10 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.086.02 в Одеській національній юридичній академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул.Фонтанська дорога, 23.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Одеської національної юридичної академії за адресою: 65009, м. Одеса, вул.Піонерська,2.

Автореферат розісланий «3» листопада 2009 року.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради **А.В.Пехник**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена значущістю проблеми для незалежної України, що обрала громадянське суспільство одним із стратегічних пріоритетів суспільного розвитку. Особлива увага, при цьому приділяється питанням підвищення ефективності взаємодії між органами державної влади усіх рівнів та інститутами громадянського суспільства. Тільки за останні роки серйозний стимул до удосконалення державної політики у цій галузі був наданий такими офіційними документами як Стратегія національної безпеки України, Концепція сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства, Концепція гуманітарного розвитку України та ін. Конче актуальним є творення в Україні ефективної, сильної та незалежної судової гілки влади. Для досягнення цієї мети існує гостра потреба пришвидшення судової реформи, об'єктивна необхідність якої в Україні вже давно назріла. Конструктивний вплив громадянського суспільства, у тому числі, й здійснення ним контрольної функції, має стати потужним каталізатором цього процесу та гарантією додержання відповідних європейських стандартів.

Проблеми громадянського суспільства та його взаємодії з державою посідають чільне місце в політичних і наукових дискусіях щодо визначення подальших шляхів розвитку сучасної цивілізації. Класична теоретична спадщина у даній галузі представлена працями таких видатних філософів як Платон, Аристотель, Ф.Бекон, Т. Гоббс, Дж. Локк, Б. Спіноза, Г. Гегель, К. Маркс та ін.

Роль громадянського суспільства у соціально-політичних трансформаціях на досвіді XX-XXI ст. була осмислена такими дослідниками як Е. Арато, Х. Арентт, П.Бурдьє, Ю.Габермас, Е.Геллнер, Р.Даль, Р.Дарендорф, Дж.Кін, Дж. Коен, Т.Парсонс, Р.Патнем, Е. Тофлер, Ф. Фукуяма та ін.

Специфіка становлення та взаємодії громадянського суспільства і правової держави в Україні знайшла відображення у працях вітчизняних вчених О. Бабкіної, В. Баркова, В. Горбатенка, О. Данільяна, А. Карася, С. Кириченка, А. Колодій, Л. Кормич, В. Кременя, І. Кресіної, І. Кураса, М. Лациби, Ю. Левенця, С.Наумкіної, Т. Розової, Ф. Рудича, А.Силенко, М. Степика, Ю. Шемшученка та ін.

Для розкриття теми дисертації важливу роль зіграли праці, що аналізують судову владу, як одну з гілок державної влади та специфіку її становлення у посттоталітарних умовах, а також розглядають загальні закономірності розвитку правової системи та правосвідомості, таких авторів як Р. Гринюк, А. Керімов, Р.Мартинюк, В.Молдован, В.Нерсисянц, В.Селіванов, С.Сливка, О.Скакун, О. Тодика, С. Шевчук та ін. Істотний внесок у розуміння проблеми внесли відомі західні дослідники В. Деніелс, Дж. Кессел, Д. Ярослав, Р. Рупер, У. Мерфі, Дж. Танненгауз, Д. Кастар, Дж. Гібон, Дж. Прує, Б. Кук, Г. Крітцер, які розглядали судову владу у широкому політичному та соціокультурному контексті.

Проте, незважаючи на велику кількість робіт зарубіжних і вітчизняних дослідників, присвячених громадянському суспільству, практично, більшість аспектів його проблематики залишається гостро дискусійними. До того ж, самі реалії громадянського суспільства змінюються у сучасному глобалізованому світі з такою швидкістю, що теоретичне осмислення не завжди встигає адекватно охопити характер цих змін. У працях науковців майже не висвітлені типологічні риси української моделі демократичних перетворень, особливо в контексті взаємовпливу судової влади та громадянського суспільства. Все це не стало предметом спеціальних монографій та залишається недостатньо дослідженим.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами визначається її виконанням у межах наукового проекту відділу стратегій розвитку громадянського суспільства та протидії корупції Національного інституту стратегічних досліджень “Розвиток громадянського суспільства в Україні: проблеми та перспективи” (№ 0106U002634).

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи полягає в тому, щоб на основі політологічного аналізу процесу діалектичної взаємодії становлення громадянського суспільства та держави в сучасній Україні, виявити особливості функціонування судової гілки влади та вказати шляхи вирішення існуючих на цьому напрямі проблем. Мета дослідження передбачає виконання таких *завдань*:

- визначити основні поняття, принципи та структурні елементи громадянського суспільства в політологічному вимірі;
- уточнити функції громадянського суспільства в правовій державі;
- експлікувати місце й роль структур громадянського суспільства в правотворчості та правозастосуванні;
- визначити судочинство як правовий механізм контролю громадянського суспільства за владою;
- обґрунтувати суспільні гарантії забезпечення законності та прав громадян у перехідних суспільствах;
- виявити особливості функціонування судової влади в сучасній Україні.

Об'єкт дослідження - це процес взаємодії громадянського суспільства та держави.

Предмет дослідження – місце та роль судової влади у взаємодії громадянського суспільства та держави.

Методи дослідження. У ході дисертаційного дослідження комплексно використовувалися принципи поєднання історичного і логічного рівнів пізнання; сходження від загальних передумов через аналіз їх конкретно-історичних особливостей до предметних висновків; єдності онтологічного, гносеологічного та аксіологічного аспектів аналізу; поєднання системного та структурного підходів до

об'єкту дослідження. Діалектична методологія допомогла розглянути процес взаємодії громадянського суспільства та держави через досягнення протиріч суспільного розвитку сучасної України.

Статистичний метод дозволив задіяти дані статистики, кількісні показники, необхідні для характеристики аналізованих феноменів, синергетичний метод з його принципом нелінійності використовувався при обґрунтуванні соціальних трансформацій. При аналізі теоретичної і нормативної бази, різних точок зору застосовувався метод компаративістики. Метод моделювання був використаний автором для досягнення ідеальних моделей соціальних відносин. Важливе значення для теоретико-методологічної бази дослідження мали концепції громадянського суспільства, що розробляються і удосконалюються західними та вітчизняними політологами та філософами. При розгляді сучасного стану інститутів громадянського суспільства використовувалися данні соціологічних досліджень. Для вирішення дослідницьких завдань принципове значення мали теоретичні роботи, аналітичні оцінки та стратегічні розробки вчених Національного інституту стратегічних досліджень при Президентіві України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дане дослідження є одним з перших в Україні, у якому предметом політологічного дослідження визначено комплексний аналіз впливу судової гілки влади на процес діалектичної взаємодії громадянського суспільства та правової держави в сучасній Україні. Саме констеляція таких понять як "громадянське суспільство", "правова держава", "судова влада", "закон", "законність", "судочинство", "правотворчість", "правозастосування", "перехідне суспільство" дозволило теоретично вирішити проблему правового забезпечення транзитивного переходу від тоталітаризму до правової держави і громадянського суспільства.

Вперше :

- одержано визначення судочинства як правового механізму контролю громадянського суспільства за владою. Визначено умови, за яких можливе оптимальне функціонування судочинства, шляхи вирішення проблем, які цьому заважають. Акцентується увага на відсутності достатнього рівня довіри громадян до судової влади та низькому рівні правосвідомості у суспільстві як надзвичайно серйозних перешкодах легітимації судових рішень, їх об'єктивності та незаангажованості;

- виявлено, що принципове значення для успішного розвитку судової влади, як незалежної та повноцінної гілки влади, має розуміння сутності та природи громадянського суспільства, зафіксоване у визначенні його, як суспільства, у якому має місце і постійно розширюється сфера вільного волевиявлення, яка сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу людей і досягається через систему інституцій і відносин, що покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів та їхніх об'єднань, причому компетенція державного втручання в їхню діяльність обмежена до мінімуму і чітко визначена;

- показано, що тільки через гарантування, у тому числі й за допомогою судової влади, максимально повної та безперешкодної реалізації громадянським суспільством іманентних йому функцій можливе виконання останнім його головної історичної місії на сучасному етапі - перетворення особистості з об'єкта соціальної трансформації в її активного, свідомого та цілеспрямованого суб'єкта;

- виявлено особливості взаємодії судової влади і громадянського суспільства в сучасній Україні. Вказано, як на позитивні тенденції у їх інтеракції, так і на існуючі проблеми, ризики та оптимальні шляхи їх розв'язання. Загострено увагу на тому, що суттєві обмеження можливостей інститутів громадянського суспільства обстоювати інтереси громадян в суді закладені у недосконалості чинної нормативно-правової бази, що регулює їх діяльність. Одним з найбільш шкідливих серед таких обмежень є заборона громадським організаціям захищати будь-чий інтереси, окрім своїх членів, яка фактично міститься у все ще чинному законі "Про об'єднання громадян". Узагальнено та систематизовано можливі напрями удосконалення законодавства у цій сфері з урахуванням сучасних європейських стандартів та побажань і пропозицій представників самих громадських організацій;

Удосконалено:

- класифікацію соціальних функцій громадянського суспільства на підставі обґрунтування критеріїв для різних видів такої класифікації. Показаний діалектичний взаємозв'язок між різними функціями громадянського суспільства у їх бутті в соціальному просторі та можливості коригування умов їхньої реалізації через використання механізмів судової влади;

- політологічне осягнення можливостей використання творчого потенціалу громадянського суспільства у розбудові правової соціальної держави у контексті його взаємодії з інститутами судової влади через визначення місця і ролі його (громадянського суспільства) організацій у правотворчості і правозастосуванні. У зв'язку з цим уточнені поняття правотворчості і правозастосування щодо специфіки процесів демократизації у транзитивному суспільстві. Проведено компаративний аналіз потенційних можливостей активності організацій громадянського суспільства у сфері правотворчості та правозастосування з її реальним станом та тенденціями до змін в сучасній Україні;

- комплексний аналіз умов забезпечення законності і прав громадян у перехідних суспільствах як на вітчизняному матеріалі, так із широким залученням зарубіжного досвіду. У зв'язку з цим, вказано на універсальні чинники утвердження верховенства права та специфіку їх становлення в сучасному українському соціумі;

- аргументацію, щодо задоволення законних інтересів суб'єктів громадянського суспільства у судовому захисті. Їм повинні слугувати, зокрема, вирішення питань централізації судової влади, впровадження адміністративної юстиції, забезпечення незалежності судової гілки влади, створення сприятливих умов організаційно-фінансового забезпечення судової системи;

Дістало подальший розвиток:

- концепція громадянського суспільства, яка розглядається крізь призму внутрішньополітичної безпеки, експлікація цілей і функцій громадянського суспільства в правовій державі, що дозволило показати роль судової влади в діалектичному процесі взаємодії громадянського суспільства та держави в сучасній Україні;

- обґрунтування необхідності найшвидшого завершення судової реформи, як виходячи з внутрішньої логіки становлення ефективної і дійсно незалежної судової гілки влади, яка сприяє подальшому становленню Конституційного ладу сучасної України, так і виходячи з тенденцій та потреб розвитку інститутів громадянського суспільства та громадської злагоди. З цією метою підкреслена необхідність зваженого вибору такої моделі судової системи, яка б органічно поєднувала відповідність європейським стандартам відправлення правосуддя з врахуванням особливостей національного досвіду, а головне – максимально забезпечила би реалізацію конституційного права на судовий захист;

- компаративний аналіз понять, принципів та елементів громадянського суспільства в політологічному вимірі (враховуючи, як їх історичну еволюцію, так і теоретико-концептуальний плюралізм у сучасній вітчизняній та зарубіжній політологічній та філософській думці) з точки зору їх значимості для утвердження верховенства прав і свобод особистості, як пріоритетної загальноцивілізаційної цінності. Аргументовано доведено, що релікти все ще неподоланого спадку тоталітаризму у різних сферах суспільного життя становлять загрози національній безпеці держави, істотно гальмують як процес демократичного транзиту у цілому, так і блокують можливості зростання рівня правосвідомості громадян та їх довіри до захисту власних прав за допомогою судової системи, зокрема;

- обґрунтування серйозності проблеми корупції для вітчизняної судової системи як джерела загрози внутрішньополітичній безпеці та важливої ролі у боротьбі проти неї міжнародних та українських неурядових організацій.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що основні положення і результати можуть бути використані в ході подальшого теоретичного дослідження та практичного вирішення проблем становлення громадянського суспільства і правової держави, реформування системи судової влади, в розробці та уточненні науково-аналітичного забезпечення стратегії соціально-політичного розвитку України, в удосконаленні існуючої нормативно-правової бази громадянського суспільства, при підготовці організаційно-політичних рішень виконавчою владою.

Результати дослідження сприятимуть більш глибокому політологічному осмисленню проблем взаємодії судової влади і громадянського суспільства, законодавчому забезпеченню конституційних прав особистості та становленню правової держави в сучасній Україні. Положення дисертаційної

роботи можуть бути використані при підготовці навчальних програм, лекцій та методичних матеріалів при викладанні курсу політології, філософської та юридичної антропології, теорії держави і права, спецкурсів з «Теорії демократії» та «Громадянського суспільства».

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійною науковою працею. Усі принципові ідеї дослідження належать особисто здобувачу. В дисертації не використовувались ідеї та розробки співавторів.

Апробація результатів дисертації. Основні ідеї дисертації були оприлюднені, обговорені та ухвалені на таких наукових заходах, як науково-практична конференція «Становлення і розвиток правової системи України», яка відбулася в Інституті держави і права ім. В.М. Корецького НАН України (21 березня 2002 року), “круглий стіл” «Український соціум: соціально-політичні виміри», що відбувся у Національному інституті стратегічних досліджень (28 грудня 2004 р.), науково-практична конференція «Філософія та сучасність», приурочена 60-річчю Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України (21 листопада 2006р.), міжнародна наукова конференція «Ювенальна політика та ювенальна юстиція в сучасній державі», приурочена 10-річчю Одеської національної юридичної академії (21-22 вересня 2007р.), науково-практична конференція за міжнародною участю «Новітні тенденції розвитку демократичного врядування: світовий та український досвід», яка відбулася в Національній академії державного управління при Президентові України (30 травня 2008р.), Міжнародна наукова конференція професорсько-викладацького і аспірантського складу Одеської національної юридичної академії «Правове життя сучасної України» (5-6 червня 2009 р.), на засіданнях відділу стратегій розвитку громадянського суспільства та протидії корупції Національного інституту стратегічних досліджень.

Публікації. Головні результати викладені в 5 наукових статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях та у 5 тезах виступів на наукових конференціях.

Структура роботи обумовлена метою, завданнями і логікою дослідження. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що включають шість підрозділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 218 сторінок, перелік використаних джерел має 235 найменувань (на 21 сторінці).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, вказано на його зв'язок з існуючими науковими проектами, сформульовано його мету і завдання, визначено його об'єкт і предмет, описано наукову новизну одержаних результатів та їх практичну значущість. Наведено відомості щодо апробації результатів дослідження та їх відображення у публікаціях.

У першому розділі «Природа інститутів громадянського суспільства: концептуально-методологічний аналіз» на основі критичного компаративного аналізу, як класичної теоретичної спадщини, так і сучасної наукової літератури окреслені основні поняття, принципи та елементи громадянського суспільства, чітко виділені його головні функції у правовій державі. Більш конкретно висвітлені місце і роль структур громадянського суспільства у правотворчості та правозастосуванні.

У підрозділі 1.1. *"Поняття, принципи та елементи громадянського суспільства у політологічному вимірі"* здійснено ретроспективний огляд розвитку ідеї громадянського суспільства у класичній та некласичній спадщині.

Здійснено компаративний аналіз найбільш поширених підходів до визначення громадянського суспільства у сучасній політологічній, філософській, юридичній, та соціологічній літературі. За його результатами автор приходить до комплексного бачення цього феномену. Відповідно до нього громадянське суспільство це:

- суспільство, у якому має місце і постійно розширюється сфера вільного волевиявлення, яке сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу людей і досягається через систему інституцій і відносин, що покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і їх об'єднань, причому компетенція державного втручання в їхню діяльність обмежена і чітко визначена;

- спільнота вільних, рівноправних людей, яким держава забезпечує юридичні можливості бути власником, користуватися економічною свободою і надійним соціальним захистом, а також брати участь у політичному житті;

- етносоціальний простір, у якому люди пов'язані і взаємодіють між собою як незалежні особистості, котрі володіють власністю, вільно розпоряджаються результатами своєї праці, є носіями політичних прав і культури.

Дисертант звертає увагу на те, що громадянське суспільство – структура високої складності, члени якої мають бути в змозі вільно орієнтуватися в багатомірній реальності. Необхідно, щоб новоутворена національна держава увійшла в русло загально-цивілізаційного розвитку та органічно включилася в систему економічних і політичних зв'язків світового співтовариства. У цьому сенсі існує дві проблеми формування громадянського суспільства – культурна толерантність і громадянська консолідація. Проблема тут полягає в тому, що зараз більшість активістів громадянського суспільства зосереджується на ринкових перетвореннях в економіці, позбавляючи «культурну» сферу публічної підтримки. Для пересічних людей, позбавлених національної самосвідомості, економічні перетворення, тобто «матеріальність», стоять на першому місці. А власне права людини сьогодні сприймаються більшістю як права соціальні; інший їх зміст, пов'язаний зі свободою і громадянськістю, фактично недооцінюється масовою свідомістю.

Визначено необхідні елементи для існування громадянського суспільства: наявність демократичної правової держави; самоврядування добровільних організацій та асоціацій, індивідів; різноманітність форм власності, ринкова економіка; плюралізм ідеологій і політичних поглядів, багатопартійність; доступ усіх громадян до участі в державних і суспільних справах; взаємна відповідальність держави та громадян за виконання демократично прийнятих законів; розвинута громадянська правова культура і свідомість; цінування прав громадян вище за державні закони; контроль суспільства за діяльністю державних органів; наявність розвинутої соціальної структури та багатоманітність соціальних ініціатив.

У підрозділі 1.2. "*Функції громадянського суспільства в правовій державі*" доведено, що стратегічні і тактичні цілі громадянського суспільства в правовій державі реалізуються на практиці за допомогою його функцій. У цих функціях громадянське суспільство матеріалізується, розкривається його природа, соціальне призначення і службова роль. Функції громадянського суспільства являють собою необхідні споріднені, доцільні напрямки діяльності його інститутів, викликані необхідністю задоволення об'єктивних потреб суспільства, окремих індивідів чи їхніх колективних утворень.

У залежності від часу дії функції можна класифікувати як *постійні* і *тимчасові*; у залежності від сфери застосування їх підрозділяють на *внутрішні* і *зовнішні*.

На думку автора, до основних *внутрішніх* функцій громадянського суспільства належать функції реалізації прав і свобод, а також контролю за їхнім дотриманням; стабілізації соціально-політичного розвитку; інформаційно-сигнальна; задоволення матеріальних інтересів; соціального забезпечення; охорони навколишнього середовища; культурно-виховна.

Основними *зовнішніми* функціями громадянського суспільства є функції сприяння забезпеченню миру і злагоди; інтеграції у світове співтовариство.

Комплексна взаємодія приведених функцій громадянського суспільства в правовій державі характеризує цивілізаційний шлях розвитку культури, де реалізується генеральний принцип сучасного гуманізму: суспільство – засіб, особистість – мета.

У підрозділі підкреслено, що головною внутрішньою функцією громадянського суспільства є *реалізація прав і свобод, а також контроль за їхнім дотриманням*. Найбільш зримо розглянута функція виявляє себе в діяльності інститутів громадянського суспільства, що орієнтує громадян на цінності гуманістичного характеру, на освіту громадян у сфері своїх прав. Особливо відзначається у даному контексті правозахисна діяльність громадських організацій.

Разом з тим, переконливо продемонстровано, що правозахисну діяльність громадських організацій суттєво обмежують певні недоліки наявного стану нормативно-правової бази

громадянського суспільства в Україні. У зв'язку з цим, дані конкретні рекомендації щодо їх усунення та приведення вітчизняного правового поля діяльності організацій громадянського суспільства у відповідність з сучасними європейськими стандартами, як того і вимагають міжнародні зобов'язання Української держави (зафіксовані, зокрема, і в плані дій Україна - ЄС).

Обґрунтовано, що здійснення практично всіх функцій громадянського суспільства вимагає тією чи іншою мірою його взаємодії із судовою владою, особливо, стосовно гарантування самої можливості їх реалізації при певних обставинах. Автором показано, що судова влада як правовий регулятор та механізм гарантування реалізації функцій громадянського суспільства задіяна у різних типах взаємовідносин його суб'єктів: організація громадянського суспільства – держава, організація громадянського суспільства – громадянин, організація громадянського суспільства – член організації громадянського суспільства, організація громадянського суспільства – інша організація громадянського суспільства і т.д.

У підрозділі 1.3. "Місце і роль структур громадянського суспільства в правотворчості та правозастосуванні" на основі функціонального розрізнення правотворчості і правозастосування з'ясована міра участі у цих видах діяльності організацій громадянського суспільства та її розмежування з органами державної влади, зокрема, й судової.

Автор виходить з того, що *правотворчість* – це правова форма діяльності держави за участю громадянського суспільства (у передбачених законом випадках), пов'язана із встановленням (санкціонуванням), зміною, скасуванням юридичних норм. Правотворчість виражається у формуванні, систематизації, прийнятті та оприлюдненні нормативно-правових актів.

Правозастосування – це здійснювана в процедурно-процесуальному порядку владно-організуюча діяльність компетентних державних органів і посадових осіб, яка полягає в індивідуалізації юридичних норм стосовно конкретних суб'єктів і конкретних життєвих випадків в акті застосування норм права.

Правотворення і правозастосування виступають процесами самоорганізації права. Ці види діяльності здійснюються з метою соціального регулювання суспільних відносин. Соціальне регулювання – це процес упорядкування поведінки соціальних суб'єктів через надання їм прав на певні дії, покладання обов'язків, установлення заборон, застосування заохочення та примусу. Соціальне регулювання існує з моменту виникнення суспільства практично в усіх сферах його життєдіяльності, здійснюється з допомогою влади.

Розрізняють два види соціального регулювання – державне і недержавне. Кожен із цих видів може бути нормативним чи індивідуальним і реалізується соціальними суб'єктами. Це індивіди та їх групи, з яких складається суспільство. Одним із найпоширеніших видів соціальних суб'єктів є соціальні організації – такі об'єднання людей, що спільно реалізують певні програми, завдання, цілі та працюють

на підставі загальновизнаних правил і процедур. Такими соціальними організаціями, наприклад, є держава, партії, різні громадські об'єднання, які, у свою чергу, можуть складатися з інших соціальних організацій. Правотворення розуміється в двох значеннях: походження права та творення окремих юридичних законів.

У зв'язку з цим автором більш докладно проаналізована правотворчість інститутів громадянського суспільства, як вид недержавного соціального регулювання. У ході дослідження виділено наступні види правотворчості громадянського суспільства:

1. Законотворчість громадянського суспільства (народу) – референдум. Це засадна конституційно-правова форма прийняття законів громадянським суспільством;

2. Підзаконна правотворчість:

а) органів місцевого самоврядування (представницьких органів – рад народних депутатів, виконавчих органів і виборних посадових осіб);

б) громадських організацій (партій, профспілок та ін. та їх посадових осіб);

в) комерційних організацій (акціонерних товариств відкритого і закритого типу та ін., їх посадових осіб);

г) трудових колективів (колективні договори й угоди).

Правотворчість органів місцевого самоврядування примикає до правотворчості державних органів і водночас утворює особливий, відокремлений від держави вид правотворчої діяльності. Право створювати і приймати нормативно-правові акти (рішення) надається представницьким органам місцевого самоврядування і посадовим особам муніципальних утворень міста, селища, села. Органи місцевого самоврядування (наприклад, Ради народних депутатів районів у містах) утворюються населенням для вирішення завдань місцевого значення, їх рішення діють у суворо визначених територіальних рамках.

Якщо додержання, виконання і використання норм права пов'язані з діями громадян, громадських організацій, комерційних об'єднань (корпорацій), то їх застосування здійснюється державними органами і посадовими особами, і тільки в певних ситуаціях – громадськими організаціями. Громадяни не можуть бути суб'єктами застосування норм права. У разі, якщо державний орган передає частину своїх повноважень окремим фізичним особам, то в процесі реалізації норм права вони виступають не як фізичні особи, а як представники цього державного органу. Наприкінці першого розділу надані висновки до нього.

У другому розділі "**Вплив судової влади на становлення громадянського суспільства та правової держави в сучасній Україні**" розкрито сутність судочинства, як правового механізму, однією з основних функцій якого є захист та реалізація громадської думки; проаналізовано суспільні гарантії

законності та прав громадян у соціальних системах, що трансформуються; виділено та досліджено особливості судової влади і громадянського суспільства в сучасній Україні.

У підрозділі 2.1. *"Судочинство як правовий механізм захисту та реалізації громадської думки"* підкреслено, що одним з основних чинників, які мають значний вплив на діяльність органів державної влади та функціонування інститутів громадянського суспільства є, безумовно, громадська думка, під якою розуміється специфічний стан свідомості, який включає в себе приховане чи явне ставлення різних соціальних спільнот до подій, фактів або процесів політичної діяльності. Звернено увагу на підвищення її суспільного статусу після здобуття Україною незалежності та особливу роль, яку вона відіграє у процесі демократичних перетворень, становлення громадянського суспільства.

Виходячи з системи поділу влади у правовій державі дисертант показує її тісний зв'язок з проблемою здійснення прав і свобод громадянина та їх гарантування. Автор наголошує, що судова влада – специфічна, незалежна гілка державної влади, здійснювана шляхом свідомого, колегіального розгляду і вирішення в судових засіданнях суперечок про право. Роль судової влади в механізмі поділу влад виражається в стримуванні двох інших влад у рамках конституційної законності і права та, насамперед, шляхом здійснення конституційного нагляду і судового контролю за цими гілками влади.

Аналізуючи проблеми взаємозв'язку і взаємовпливу між судовою владою і громадською думкою, дисертантом дані характеристики основним підходам до її вирішення, які існують у наукових працях сучасних авторів.

Показано, що рішення органів судової влади певним чином впливають на рівень правової культури, правової свідомості громадян держави, і, тим самим, дозволяють формувати таку громадську думку, у якій би домінували ті чи інші пріоритети, в ідеалі це, звичайно, мають бути основні цінності правої, демократичної, соціальної держави. Однак, чи не головною перешкодою такому впливу є те, що переважна більшість громадян просто не володіє інформацією щодо тих справ, які розглядаються в судах (беручи до уваги не всі справи, а тільки ті з них, що мають загальносуспільне значення). Причому, це справедливо не тільки для країн з відносно невисоким рівнем правової культури (наприклад, для України), але й для розвинених демократичних держав.

Проаналізовано механізми забезпечення незалежності судової влади від інших гілок влади, зокрема, на прикладі функціонування судової влади в США у порівнянні з аналогічними механізмами в Україні. Зроблено висновок про бажаність запозичення деяких елементів американського досвіду у цій галузі.

Чи не головною перешкодою у доступі громадян до правосуддя, а основне – у його об'єктивному та незаангажованому характеру (втім, як і у забезпеченні незалежності судової влади як такої) була й залишається проблема корупції. Незважаючи на численні рішення на найвищому державно-політичному

рівні, щодо необхідності подолання цього соціального зла та участь України в кількох міжнародних проектах відповідної спрямованості суттєвого поліпшення ситуації не спостерігається. Наявність такого загрозливого стану підтверджується, як даними численних національних та регіональних соціологічних досліджень, так і опитуваннями експертів, оцінками рейтингів міжнародних неурядових організацій, викривальними публікаціями ЗМІ.

Стосовно зворотного впливу – громадської думки на діяльність судової влади (мається на увазі вплив у межах правового поля) – показані суттєві суперечності між точками зору різних вчених, що викликані відсутністю методів дослідження, які могли б давати достатньо адекватні інтерпретації такого впливу. Тому, дисертант обґрунтовує необхідність подальших досліджень у даному напрямі.

У підрозділі 2.2. "Суспільні гарантії забезпечення законності та прав громадян у перехідних соціальних системах" уточнена специфіка перехідних соціальних систем. У зв'язку з цим автор, зокрема, вдається до теоретичного аналізу транзитивного суспільства. Основи методології дослідження системної трансформації, пов'язаної зі зміною парадигм суспільного розвитку, аналіз трансформаційних процесів у постсоціалістичних та пострадянських країнах містяться у фундаментальних працях сучасних (XX-XXI ст.) дослідників, наприклад, таких як Є.Головаха, О.Данилов, Ж.Еванс, П.Кубічек, Г.Мангофф, М.Мищенко, Ю.Павленко, Т.Парсонс, П.Ситник, В.Староверов, К.Ясперс та інші.

У контексті проблеми забезпечення соціальних гарантій і ролі судової влади в цьому процесі, на думку автора, слід вважати більш доцільним виходити з того, що кожний історично відомий тип соціальної організації має свої конкретно-історичні підстави і причини. І відносно стійкі соціальні системи, а за ними й перехідні (транзитивні) суспільства приходять не тому, що хтось припустився помилки, а тому, що за конкретних історичних умов такий тип соціального устрою найбільшою мірою відповідає потребам безпеки, виживання, самозбереження суспільства як особливого організму, що функціонує за своїми певними закономірностями, які необхідно аналізувати.

У країнах перехідного державного устрою, які відзначаються нерозвиненістю засад громадянського суспільства, влада має тенденцію використовувати старий консервативний та малоефективний досвід управління, – у наших умовах командно-адміністративного типу – а також використовувати цей досвід та владні повноваження для реалізації своїх групових інтересів, нехтуючи загальнонаціональними, що часто ставить під загрозу основні цінності суспільства – свободу, права людини, незалежність країни, її національну ідентичність, безпеку і добробут.

Розбудова правової держави – процес складний і тривалий, і, як правило, супроводжується неприйняттям конвенційних нормативних цінностей, санкціонованих згори. Недосконалість юридичної системи і, відповідно, законів, що видавалися, призводить до того, що правова діяльність нерідко сприймається як беззмістовна, така, що не дає конструктивних результатів. Іншим варіантом пануючої

суспільної думки є переконаність у комерційній «ангажованості» як законодавців, так і виконавців правових норм. У масовій свідомості ідея права завжди накладається на ідею справедливості. При всій різноплановості понять про справедливість, праву завжди пред'являється вимога врахування основних інтересів «простої» людини. Але властиві перехідному суспільству суперечливість, палеативність законодавства, а також неналагодженість механізму приведення в дію законів, що приймаються, приводять до посилення масового правового нігілізму.

У підрозділі 2.3. "Особливості взаємодії судової влади і громадянського суспільства в сучасній Україні" дисертант проаналізував як закономірності цього процесу підтверджені загальносвітовим досвідом проявляються через національну специфіку України. Особливістю і суперечливістю перехідного суспільства, яким є сучасна Україна, резюмує автор, є те, що складнощі перехідних процесів, з одного боку, зумовлюють зміцнення регулюючої ролі держави, а, з іншого – розбудова громадянського суспільства передбачає роздержавлення суспільних інститутів, зменшення державного впливу на них.

Аргументовано доведено, що, хоча за роки незалежності в Україні відбувся помітний прогрес у доступі до правосуддя, процес судової реформи занадто повільний та непослідовний. Судові органи не користуються достатньою довірою населення.

Однією з найактуальніших проблем на шляху створення реального українського громадянського суспільства та становлення правової держави залишається ствердження верховенства права. Воно може бути досягнуто лише за умови належного функціонування судової влади, оскільки саме ця гілка державної влади несе відповідальність за втілення в життя законодавчо закріплених норм щодо захисту прав та свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб, суспільства і держави.

Необхідність подолання корупції у судовій системі вимагає якнайшвидшого проведення судової реформи, комплекс заходів якої має сприяти викоріненню корупції. Певний позитивний досвід боротьби проти корупції та знешкодження її соціальних коренів мають і організації громадянського суспільства. Тому держава має створювати умови для активнішого залучення українських та міжнародних неурядових організацій до розробки та реалізації різноманітних антикорупційних програм.

Досліджено основні етапи становлення та розвитку нормативно-правової бази функціонування судової влади в Україні у її взаємозв'язку з формуванням інститутів громадянського суспільства. Відзначено, зокрема, що новим кроком на шляху проведення судової реформи в Україні стало схвалення Президентом України 10 травня 2006 року Концепції вдосконалення суддівства для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. Критично проаналізувавши текст вказаної Концепції, автор відзначає як її позитивні сторони і здобутки, так і окремі недоліки та суперечності.

Дисертант робить висновок, що проведення судової реформи передбачає не лише регламентацію змін у чинному законодавстві, але й створення гарантій для їх дотримання і реалізації на практиці. Цей складний процес потребує комплексного підходу, ретельного осмислення усіх нововведень, що пропонуються, застосування, певною мірою, іноземного досвіду. Проте ні в якому разі не можна переносити іноземний досвід організації судочинства та намагатися втілити його в повному обсязі в нашій державі без урахування історичних, соціальних, культурних, політичних та економічних особливостей.

Для того, щоб громадянське суспільство стало дійсно рівноправним партнером держави, зокрема, і у сфері взаємодії з судовою владою, необхідне подальше удосконалення умов функціонування його інститутів. Другий розділ завершується висновками до нього.

У **Висновках** репрезентовані теоретичні підсумки роботи:

1. Громадянське суспільство – це суспільство, у якому має місце і постійно розширюється сфера вільного волевиявлення, яка сприяє розкриттю внутрішнього потенціалу людей і досягається через систему інституцій і відносин, що покликані забезпечити умови для самореалізації окремих індивідів і їх об'єднань, причому компетенція державного втручання в їхню діяльність обмежена до мінімуму і чітко визначена. Громадянське суспільство в Україні поки що не заявило про себе як про центр сили, з яким би обов'язково мусили рахуватися владні структури, не стало повноцінною протиположністю владі. Вкрай потрібні радикальні зрушення в системі цінностей, у характері стосунків між державою і громадянином (суспільством), у судово-правовій системі. Покладання на “зв'язки” при захисті особистих інтересів та на “керівництво” при розв'язанні суспільних проблем, так само як і мовчазне сприйняття зловживань під час виборів та референдумів, свідчать про те, що політична культура громадянськості в Україні залишається недостатньо розвиненою

2. Стратегічні і тактичні цілі громадянського суспільства в правовій державі реалізуються на практиці за допомогою його функцій. У своїх функціях громадянське суспільство матеріалізується, розкривається природа цього явища, його соціальне призначення і службова роль. Основні внутрішні функції громадянського суспільства: реалізації прав і свобод, а також контроль за їхнім дотриманням; стабілізації соціально-політичного розвитку; інформаційно-сигнальна; задоволення матеріальних інтересів; соціального забезпечення; охорони навколишнього середовища; культурно-виховна. Основні зовнішні функції громадянського суспільства: сприяння забезпеченню миру і злагоди; інтеграція у світове співтовариство. Комплексна взаємодія функцій громадянського суспільства в правовій державі характеризують цивілізаційний шлях розвитку культури, де реалізується генеральний принцип сучасного гуманізму: суспільство – засіб, особистість – мета.

3. Правотворчість є державно-владною діяльністю по розробці нових, зміні та відміні старих правових норм. Правотворчість виступає як правова інтерпретація. Правотворчість (нормотворчість у правовій сфері) – основний шлях впливу на суспільні відносини, головний засіб додання праву юридичної чинності. Правозастосування є державно-владна діяльність по реалізації нормативно-правових приписів шляхом наділення одних учасників правових відносин суб'єктивними правами і покладення на інших відповідних юридичних обов'язків або шляхом вирішення правових спорів і притягнення винних до юридичної відповідальності за правопорушення. Громадяни не можуть бути суб'єктами застосування норм права. У разі, якщо державний орган передає частину своїх повноважень окремим фізичним особам, то в процесі реалізації норм права вони виступають не як фізичні особи, а як представники цього державного органу. Однак застосовувати норми права можуть не тільки посадові особи, але і громадяни, хоча вони не можуть видавати індивідуальні акти застосування норм права і повинні звертатися до компетентних державних органів. Завдяки становленню громадянського суспільства і ринкової економіки відбувається розширення сфери застосування норм права з боку окремих суб'єктів громадянського суспільства.

4. Судочинство грає особливу роль, як правовий механізм контролю громадянського суспільства за різними гілками влади, як механізм у системі стримувань і противаг. Особлива роль суду визначається тим, що він – арбітр у суперечках про право. У правовій державі тільки судова влада може відправляти правосуддя. Судова влада – специфічна, незалежна гілка державної влади, здійснювана шляхом свідомого, колегіального розгляду і вирішення в судових засіданнях суперечок про право. Підбиваючи підсумки, можна зазначити наступне:

- проблема взаємозв'язку і взаємовпливу громадської думки і діяльності органів влади потребує свого подальшого дослідження, позаяк нехтування цим чинником може спричинити виникнення невідповідності теоретичних моделей реальним відносинам, які виникають між органами державної влади і суспільством;

- доволі низький рівень обізнаності та поінформованості громадян щодо судочинства як особливого правового механізму, а також усталений стереотип сприйняття судової влади як “останньої” у трійці гілок влади, суттєво ускладнює процедуру визначення параметрів та каналів взаємовпливу між громадською думкою та владою;

- настанова на підвищення авторитету влади в суспільстві диктує необхідність гармонізації взаємин між суспільством (громадською думкою) та владою (причому суди в цьому процесі повинні відігравати активну роль і цілеспрямовано діяти в напрямі утворення позитивного образу суду в громадській думці);

– вагомою запорукою стабільного та авторитетного становища влади в суспільстві є формування в громадській думці сталого переконання в правоті, незалежності та об'єктивності судової влади, що забезпечуватиме судовим рішенням своєрідний “кредит” громадської довіри, коли кожний громадянин, навіть не погоджуючись із винесеним судом рішенням, все рівно вважатиме його правильним і справедливим, виходячи із загального переконання в авторитетності судової влади.

5. Нігілістичний тип критичного мислення, властивий перехідному суспільству, побудований на радикальному запереченні тих цінностей, правових у тому числі, які стверджуються офіційно. Втрата ціннісних орієнтирів призводить до духовної стагнації і масового скепсису. Маргінальний умонастрій, що акумулює в собі негативно-байдуже ставлення до оточуючого, набуває значного поширення. Нігілізм, будучи «негативним» способом світовідчуття, набуває безлічі смислових аспектів, наприклад, філософський, прагматичний, національно-етнічний, правовий – як зневажання нормами права – у тому числі. Правовий вакуум, характерний для перехідного періоду, породжує хаос і в спробах законотворчості, і у свідомості мас. Становлення правової держави і громадянського суспільства супроводжується неприйняттям конвенційних нормативних цінностей, санкціонованих згори. Властиві перехідному суспільству суперечливість, палеативність законодавства, а також неналагодженість механізму приведення в дію законів, що приймаються, приводять до посилення масового правового нігілізму, який стає масштабним, охоплюючи і діяльність центрального управлінського апарата, і самодіяльність місцевих органів влади, і повсякденні стосунки людей. Оскільки основою правового нігілізму є відчуження права (“товаризація права”), завданням перехідного періоду стає його подолання.

6. Дотримання принципу верховенства права може бути досягнуто лише за умови належного функціонування судової влади, оскільки саме ця гілка державної влади несе відповідальність за втілення в життя законодавчо закріплених норм щодо захисту прав та свобод людини і громадянина, законних інтересів юридичних осіб, суспільства і держави. Ефективна, конструктивна взаємодія громадянського суспільства та судової влади вимагає як певного ступеню зрілості громадянського суспільства, так і реформування самої системи судової влади.

Запорукою справедливого й ефективного судочинства є правильно організована судова система, у цій сфері запропоновано радикальні зміни. Система судів загальної юрисдикції будується за принципами територіальності і спеціалізації. Разом з тим, принцип інстанційності, існування якого і раніше не заперечувалось, не є чітко визначеним та однаковим у різних сферах судочинства. Зазначене передбачає поряд з діючими Вищим господарським та Вищим адміністративним судами створення Вищого цивільного суду та Вищого кримінального суду як касаційних інстанцій для забезпечення учасникам судових процесів рівних прав на оскарження судових рішень.

Перше призначення суддів на п'ять років може фактично виконувати не лише для судді, але й для парламенту роль випробувального строку. Кожен суддя, який хоче бути перепризначеним, перебуватиме під тиском необхідності узгоджувати свої рішення із політичними сентиментами, які домінують на той момент у парламенті. Отже, було б краще, щоб судді призначалися безстроково від початку.

Нагальною є необхідність запровадження дієвих механізмів, які запобігатимуть можливостям зовнішнього впливу на суддів, як з боку органів законодавчої й виконавчої влади, так і вищих судів. Важливою умовою становлення громадянського суспільства і його конструктивної взаємодії з державою є реальна незалежність судової влади і самих суддів, тобто це, зокрема, захищена воля судді виносити політично чи суспільно непопулярне, але справедливе, обгрунтоване і законне судове рішення. Першою та основною передумовою для уникнення стороннього впливу є свобода самих суддів, тобто небажання судді опинитися під таким впливом. Потребує удосконалення поняття реальної суддівської незалежності. Боротьба за створення і захист незалежності суду не повинна ніколи зупинятися.

Для того, щоб процедура притягнення суддів до дисциплінарної відповідальності не спричинила небезпеку зниження гарантій недоторканості та незалежності суддів, слід дотримуватися балансу між контролем держави і суспільства та дійсною незалежністю суддів. Для здійснення контролю за діяльністю суддів та здійснення дисциплінарного провадження необхідно розробити чіткий перелік дисциплінарних проступків суддів та заходів відповідальності, які мають застосовуватися за їх вчинення. При цьому суддям слід працювати і над підвищенням рівня самоконтролю, в контексті їх особистого ставлення, внутрішнього нагляду за дотриманням вищенаведених приписів.

Таким чином, проведення судової реформи передбачає не лише регламентацію змін у чинному законодавстві, але й створення гарантій для їх дотримання і реалізації на практиці. Враховуючи наведене, цей складний процес потребує комплексного підходу, ретельного осмислення усіх нововведень, що пропонуються, застосування, певною мірою, іноземного досвіду. Проте ні в якому разі не можна переносити іноземний досвід організації судочинства та намагатися втілити його в повному обсязі в нашій державі без урахування історичних, соціальних, культурно-антропологічних, політичних та економічних особливостей.

7. Серед шляхів покращення ситуації з формуванням громадянського суспільства в Україні можна назвати наступні:

– утвердження принципу верховенства права, формування правової держави та самообмеження держави у відносинах з громадянами та їхніми організаціями, визнання нею автономності структур громадянського суспільства;

– підвищення рівня гарантованості прав і свобод; позбавлення людей страху бути покараними “за ініціативу” і самостійні дії; забезпечення більшої захищеності громадян від свавільних дій уряду і місцевих влад;

– рішуча боротьба з корупцією в органах державної влади всіх рівнів та місцевого самоврядування, у тому числі й в системі судової влади; підвищення ефективності та координованості у цій боротьбі співпраці з українськими та міжнародними громадськими організаціями;

– створення адекватної соціальної структури на основі розвитку приватної власності та ринкових відносин, формування середнього класу, підвищення життєвого рівня основної маси людей, звуження сфери бідності, з одного боку, та обмеження впливу олігархічних кланів, – з іншого;

– продовження практики створення найрізноманітніших захисних та самопоміжних організацій, здатних виконувати соціалізуючі функції, а також громадських та громадсько-політичних організацій, які стежать за дотриманням права урядовцями і не допускають їхнього втручання в громадське життя;

– розвиток системи спонсорської допомоги та меценатства (у тому числі й шляхом вдосконалення законодавства);

– забезпечення більшої незалежності ЗМІ та їх активнішої участі у формуванні громадянського суспільства – через просвіту громадян та популяризацію громадських ініціатив;

– використання сімейного виховання, системи загальної та професійної освіти для формування нових цінностей та орієнтацій молоді, відродження національних традицій громадського життя і пошанування закону.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ

ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Вінокурова Л.В. Судова система в Україні: необхідність реформування / Л.В.Вінокурова //Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. - Одеса, 2007.- Вип. 32. - С.111-119.

2. Вінокурова Л.В. Судочинство як правовий механізм захисту та реалізації громадської думки / Л.В.Вінокурова //Актуальні проблеми політики. Збірник наукових праць. - Одеса, 2007.- Вип. 33.- С.376-385.

3. Вінокурова Л.В. До проблеми реформування судової влади в Україні / Л.В.Вінокурова // Нова парадигма. Журнал наукових праць. - К.,2007.- Вип. 61.-С. 109-121.

4. Вінокурова Л.В. Проблеми функціонування та розвитку судової влади в Україні. Дотримання стандартів суддівської незалежності та відповідальність суддів / Л.В.Вінокурова // Вибори та демократія. – К., 2008.- №3(17).- С.19-27.

5. Вінокурова Л.В. Забезпечення законності та прав громадян у перехідних соціальних системах / Л.В.Вінокурова // Нова парадигма. Журнал наукових праць .- К.,2008.- Вип. - 78. – С. 76-84.

6. Вінокурова Л.В. Сучасна міфологізація держави та права / Л.В.Вінокурова // Тези наукових повідомлень науково-практичної конференції «Становлення і розвиток правової системи України», Київ, 21 березня 2002 року. – К., : НАН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – 2002.- С.72-73.

7. Вінокурова Л.В. Неототалітаризм в українському соціумі / Л.В.Вінокурова // Український соціум: соціально-політичні виміри / Матеріали засідання “круглого столу” від 28 грудня 2004 р.- К.: Знання України,2005.- С.141-143.

8. Вінокурова Л.В. Особливості судового захисту прав неповнолітніх в процесі становлення громадянського суспільства в Україні/ Л.В.Вінокурова // Міжнародна наукова конференція «Ювенальна політика та ювенальна юстиція в сучасній державі» Одеська національна юридична академія .21-22 вересня 2007.- Одеса, 2007.- С. 65-72.

9. Вінокурова Л.В. Місце і роль структур громадянського суспільства в правотворчості / Л.В.Вінокурова // Новітні тенденції розвитку демократичного врядування: світовий та український досвід. Матеріали науково-практичної конференції за міжнародною участю (31 травня 2008 р.).- Київ: НАДУ, 2008.- Т. 2. - С.222-224.

10. Вінокурова Л.В. Особливості взаємодії громадянського суспільства та судової влади в сучасній Україні / Л.В.Вінокурова //«Правове життя сучасної України» / Тези доповідей Міжнародної наукової конференції професорсько-викладацького і аспірантського складу Одеської національної юридичної академії 5-6 червня 2009 року. - Одеса: «Фенікс», 2009.- С.25-27.

АНОТАЦІЯ

Вінокурова Л.В. Судова влада у взаємодії громадянського суспільства та держави. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. – Одеська національна юридична академія. Одеса,2009.

У дисертації досліджується політологічна експлікація місця та ролі судової влади в процесі діалектичної взаємодії громадянського суспільства та держави в сучасній Україні.

Визначено основні поняття, принципи та структурні елементи громадянського суспільства в політологічному вимірі. Уточнено функції громадянського суспільства в правовій державі. Показані місце й роль структур громадянського суспільства в правотворчості та правозастосуванні. Визначено судочинство як правовий механізм контролю громадянського суспільства за владою. Розкриті суспільні

гарантії забезпечення законності та прав громадян у перехідних суспільствах. Виявлені особливості взаємодії судової влади і громадянського суспільства в сучасній Україні у порівнянні із загальносвітовими закономірностями.

Ключові слова: громадянське суспільство, громадські організації, правова держава, судова влада, судова реформа, трансформація суспільства.

АННОТАЦІЯ

Винокурова Л.В. Судебная власть во взаимодействии гражданского общества и государства. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 – Одесская национальная юридическая академия. Одесса, 2009.

В диссертации исследуется теоретическая экспликация места и роли судебной власти в процессе диалектического взаимодействия гражданского общества и государства в современной Украине.

На основе критического компаративного анализа, как классического теоретического наследия, так и современной научной литературы очерчены основные понятия, принципы и элементы гражданского общества, четко выделены его главные функции в правовом государстве. Доказано, что стратегические и тактические цели гражданского общества в правовом государстве реализуются на практике с помощью его функций. В своих функциях гражданское общество материализуется, раскрывается его сущность, социальное предназначение и служебная роль.

Проанализированы закономерности этого процесса, подтвержденные общемировым опытом, которые проявляются через национальную специфику Украины. Основной особенностью и противоречием переходного общества, которым является современная Украина, есть то, что сложности переходных процессов, с одной стороны, обуславливают укрепление регулирующей роли государства, а, с другой – построение гражданского общества предусматривает разгосударствление общественных институтов, уменьшение государственного влияния на них.

Отмечено, что, хотя за годы независимости в Украине произошел заметный прогресс в доступе к правосудию, процесс судебной реформы слишком медленный и непоследовательный. Судебные органы не пользуются достаточным доверием населения. Вывявлены место и роль структур гражданского общества в правотворчестве и правоприменении.

Ключевые слова: гражданское общество, общественные организации, правовое государство, судебная власть, судебная реформа, трансформация общества.

SUMMARY

Vinokurova L.V. Judicial Power in Interaction with Civil Society and State. –Manuscript.

Thesis on the competition of the scientific degree of candidate of political sciences on the speciality 23 00 02 – political institutions and process. - Odessa National Academia of Law. Odessa, 2009.

The dissertation deals with politological explication of place and role of judicial power in the process of dialectic interaction of civic society and state in present-day Ukraine.

The author determines politological dimensions of main concepts, principles and structural elements of civil society; specifies functions of civil society in a state governed by law; shows place and role of structures of civil society in law making and law application; defines legal proceedings as a legal mechanism of civil society's control of state power; reveals societal guarantees of ensuring legality and rights of citizens in transition societies; determines special features of interaction between judicial power and civil society in present-day Ukraine in comparison with worldwide practice.

Key words: civil society, civil organizations, state governed by law, judicial power, judicial reform; transformation of society.